

1905 – 2005

Herstedøster Vandværk 100 år

Af Ib H. Berg

Den 28. maj 2005 afholdt bestyrelsen for Herstedøster Vandværk en reception i anledning af 100-året for starten på levering af vand til landsbyens beboere. I det opstillede partytelt ved vandværkshøjen var der pyntet med flag og blomster i dagens højtidelige anledning. Der blev serveret sandwich, øl og vand – vand fra egen boring til de fremmødte borgere og gæster. Pumpehuset var åbent, så man kunne se pumpen og få et kik ned i den 9,6 meter dybe brønd, med en boreddybde på 39 meter. Man kunne også se ind i det andet rum med sandfiltrene, iltbeholder og hydrofor.

Den spæde start

Herstedøster var den første landsby i Herstedernes Kommune, som det hed dengang, hvor borgerne fik ideen om et vandværk. Hvordan startede det så i Herstedøster? I december måned 1904 indkaldtes til et møde i Rytterskolen – den gamle Herstedøster Skole fra 1721 - hvor ideen var på dagsordenen. Der blev nedsat et udvalg, der skulle arbejde videre med sagen. Tre gårdmænd, en skomager og byens skolelærer Haahr blev udvalgt til hvervet at undersøge de nærmere muligheder for bedre vand i byen. Tidligere havde man måtte klare sig med en fælles brønd, men efterhånden blev det almindeligt, at man sørgede for sig selv. Flere havde fået lavet deres egne brønde. Disse var ikke lige gode alle sammen - man kunne se frøer og skrubbudser svømme rund nede i vandet. Nogle havde fået opstillet en håndpumpe i støbejern, men flere havde stadig vindebrønde med en træ-rulle, hvorpå der var fæstnet et tov med en spand. Rullede man den ene vej, dyppede spanden ned i vandet, og rullede man så den anden vej, kom spanden op igen.

Udvalgets arbejde

Udvalget blev dannet på det første møde, og det bestod af 5 medlemmer. De tog på besøg på flere af omegnens fungerende vandværker, f.eks. i Høje Taastrup og Baldersbrønde, hvor de gjorde deres iagttagelser. Nogle dage før jul var der igen møde på skolen, og man mente, at det nok gik an at foreslå borgerne at oprette deres eget vandværk. Planen var at erhverve en grund til vandværket vest for byen, umiddelbart op af Ballerupvejen (Røvej). Pumpen skulle drives af en vindmotor, der skulle monteres på et stål-tårn. Fra værket skulle der lægges et ledningsnet ud til hver af de ejendomme, som tegnede andele i vandværket. Den 13. januar 1905 blev der udarbejdet nogle vedtægter med alle de nødvendige regler og paragraffer. Under formålet i § 1.: "... - at tilvejebringe godt og tilstrækkeligt Vand til brug for enhver af os i vor Bedrift". Medlemmernes rettigheder og pligter var en vigtig del af vedtægterne: "Ethvert Medlem er berettiget til at bruge så meget Vand, som han har Behov". I tilfælde af brand i landsbyen kunne brandmandskabet bruge af vandværkets vand i fornødent omfang. På et møde i den gamle skole den 16. januar blev de nye vedtægter godkendt. Vandværket skulle drives på andelsbasis, som det foregik andre steder, hvor der var oprettet fælles vandværker i landsbyerne. Hver enkelt bruger tegnede sig for et bestemt antal andele, afhængig af det skønnede forbrug. Større gårde havde 3 vandhaner, mindre huse kun 1. Der var en del storforbrugere i byen, bl.a. havde byen 5 mejerier. Større mejerivirksomheder var der ikke tale om, men mælkeforpagtere, der opkøbte mælken på gårdene og forarbejdede den, inden den blev kørt til København for at blive solgt til bagere og ismejerier.

Tilbudsrunde på bygning af vandværket

Vandværket startede med 58 medlemmer, 14 havde 3 haner, 12 havde 2 og resten en enkelt pr. husstand. Det var gået rigtigt godt med at sælge ideen, for der var forlods tegnet 89½ andele a 6 kr., og nu kunne man gå i gang med det praktiske. Udvalget blev udvidet med en gårdejer mere og med byens smed Hans Peder Jørgensen. De skulle nu indhente tilbud på at få bygget vandværket. Til det brug blev der opstillet en række konditioner for, hvordan man ønskede sig, at værket og forsyningsnettet i landsbyen skulle indrettes. Brønden skulle være artesisk, dvs. at man borer nedad, indtil

man finder vand, som så under tryk søger opad. Der skulle indrettes en beholder med en kapacitet på 2.500 tønder (ca. 325.000 liter), og den skulle overdækkes med murværk og et jordlag. En vindmotor til at drive pumpen skulle sidde i 40 fods højde og have et vingefang på 12 fod. Fra vandværket skulle der gå et ledningsnet ud i byen. Udvalget modtog hele 11 tilbud, og med en difference på et par hundrede kroner lå alle de ”interessante” tilbud på omkring 11.500 kr. Det blev entreprenør Christian Rasmussen fra København, der fik opgaven. Men hvor skulle pengene komme fra? De 6 kr. pr. tegnet andel rakte slet ikke så langt. Vandværksbestyrelsen måtte i byen for at låne! Der skulle lånes 13.000 kr., og alle andelshaverne mødte igen op på skolen, denne gang for at underskrive obligationen – mange sikkert med rystende pen. Talrige bestyrelsesmøder fulgte, og et spørgsmål om etablering af stophaner ved hver enkelt vandforbruger krævede en del forhandlinger blandt byens mænd. Der skulle også ansættes en bestyrer, og det blev smed Hans Peder Jørgensen, som havde været med i vandværkssagens generalstab lige fra starten. Det var et godt valg. Smeden fik 30 kr. om året (plus den nødvendige smøreolie) for sit arbejde med at tilse og passe værkets mekanik. Sommeren 1905 var vandværket færdigt og klar til brug. Det var rigtig flot, for det havde kun taget godt og vel et halvt år fra, at tanken om egen vandforsyning i Herstedøster opstod, til at vandet flød gennem det nyetablerede ledningsnet i byen.

Driften af vandværket

De første år opstod der bl.a. problemer med en utilstrækkelig vandforsyning. Det viste sig, at pumpen var underdimensioneret. Entreprenøren tilbød at udbedre fejlen. Efter nogle år spøjte problemet igen, og det blev besluttet at investere i en større vindmotor. Det var den selv samme entreprenør Christian Rasmussen, der så kunne pille sin 4 år gamle motor ned og sætte en større op. Det kostede 1.565 kr., og bestyrelsen måtte igen på lånemarkedet. Denne gang var det en af byens gårdmænd, Per Olsen, som lånte vandværket 1.000 kr. Til gengæld ville han have lov at bruge vand til tærskning om efteråret med sit lokomobil (en dampmaskine, der med remtræk drev tærskværket). Spørgsmålet havde ellers været rejst på generalforsamlingen samme år, hvor bestyrelsen havde foreslået et forbud mod denne brug af det dyrebare vand. Fra 1910 og årene frem var der flere forespørgsler om ekstra vand, bl.a. fra tømrer Poul Hansen, der skulle bruge

Herstedøster Vandværkshøj i november 2004. (Foto: Inge Andersen)

vand til afkøling af en gasmotor, og fra Niels Petersen, der ville etablere et dampvaskeri. I 1913 afholdt man en ekstraordinær generalforsamling, fordi en gårdejer Christian Jensen fra Korsgård, der lå på hjørnet af Gl. Landevej og Møllevejen, ønskede at blive tilsluttet vandværket. Han havde i 1910 købt Gl. Korsgård og den nye Korsgård med tilhørende jorde. Den nye Korsgård var flyttet ud af byen i 1907. Bestyrelsen mente, at han boede for langt uden for byen, så han måtte selv betale stikledningen. I årene 1910-1918 udstykkede samme Chr. Jensen de grunde, der ligger ud til Møllevejen (Herstedøstervej), så han har nok fået sine udgifter dækket. I 1914 var der atter en ekstraordinær generalforsamling. Der var opstået det spørgsmål, om der skulle lægges elektricitet ind i værket. Der blev indhenvendt tilbud fra NESA, men det har åbenbart været for bekosteligt, for først 15 år efter - i 1929 - blev der sluttet kontrakt om levering af strøm til vandværket. Man havde tilsluttet sig den nyligt oprettede elektricitetsforening i Herstedøster.

Årene fra 1920 - 1960'erne

1920'erne var nogle stille år. Det administrative arbejde antager større dimensioner, for i 1929 vedtager man at aflønne formanden med 50 kr. om året. Nu er det ikke bare motorpasseren og den mand i byen, der lukker for vandet i sommernætterne, der er på lønningslisten. Formanden overtager i 1931 det tekniske ansvar for pumpen og stiger til det dobbelte i løn. Vi er nu kommet fremme til 1937, hvor flere andelshavere søger om tilladelse til at vande deres haver med vandværksvand. De får lov mod at betale 5 kr. ekstra om året. I 1940 indkaldes der igen til ekstraordinær generalforsamling. Pastor Castor Brisson, der var blevet præst i sognet i 1934, havde fået indlagt vandskylende toilet, men det kneb med vandtrykket i ledningen til præstegården. Det blev løst ved, at menighedsrådet måtte bekoste en ny ledning med en større kapacitet. Årene går, og 1950'erne var en tid uden de store problemer for bestyrelsen. I februar 1958 kom der en henvendelse fra I/S Herstedøster Forsamlingshus, der var i gang med at opføre det nye forsamlingshus efter mange års indsamling af midler. De ville gerne have, at det nye hus blev tilsluttet som medlem af vandværket. Vandværkets bestyrelse drøftede sagen og blev enige om, at forsamlingshuset selv måtte bekoste nedgravningen af rørledningen. På den senere ordinære generalforsamling blev det bestemt at levere vand til forsamlingshuset midlertidigt, indtil det økonomisk kunne bære sig selv. Juni 1959 stod Herstedøster Forsamlingshus færdig, men først på vandværkets generalforsamling tre år efter i juni 1962 vedtog man, at forsamlingshuset kunne blive medlem.

Nye tider

I 1965, efter de første 60 års drift, begyndte man at diskutere en fornyelse af det gamle ledningsnet i landsbyen. Man greb chancen, da kommunen skulle til at lave kloakker i byen. Der opstod hurtigt en masse problemer, for de tegninger, der fandtes over det gamle ledningsnet og stophaner, var ikke fulgt med tiden. Det havde fra starten været en god gammel skik - for at holde omkostningerne nede - at reparationsarbejde på ledningsnettet blev udført af medlemmer fra bestyrelsen. Det var så som så med registreringen af stophaner og evt. flytninger af vandledningen. Jan Stolberg har tit hjulpet sin far Erik Nielsen med at opgrave og reparere ledningsbrud. Var skaden for stor, blev der sendt bud efter smed Ole Johannes Jørgensen, der

var søn af den gamle smed, og som nu havde overtaget smedjen. Det var de mærkeligste ting, de kunne komme ud for – f.eks. en reparation, der var udført med en stump cykelslange og et stykke ståltråd. Engang var der et brud i Funcks have, Herstedøster Skolevej 9. De gravede og gravede, men kunne ikke finde bruddet på vandrøret. De havde næsten gravet hele haven op, før det lykkedes. Undervejs var de stødt på et sammensvejset regulært kryds på vandrøret. Jan fortæller også, at han i starten af 1970'erne læste til ingeniør, og at han i den forbindelse tegnede et nyt kort over ledningsnettet i byen. Der var også problemer, da der i 1972 skulle monteres vandmålere. Der var flere, der fra starten havde 3 andele. Det vil sige, at de også fra gammel tid havde 3 vandtilførsler til ejendommen. I 1970'erne stoppede bestyrelsen med selv at udføre det manuelle arbejde. De nye tider gjorde det nødvendigt at bruge professionel arbejdskraft, dyr men hurtig, og en lang epoke var slut. I 1985 diskuterede bestyrelsen de mange rørsprængninger, der skete i Herstedøster på grund af den hårde frost, vi havde den vinter.

Den 31. marts 1967 var man begyndte at plante træer til den kommende Vestskov. I dag har skoven vokset sig stor og flot med det 67 meter høje ”bjerg” Herstedhøje, med tæt skov og åbne sletter lige omkring. Det er fra dette område, der i dag stadig kan pumpes vand op til glæde for byens borgere.

Drikkevandskvalitet og vandpriser

I slutningen af 1980'erne diskuteres der meget om kvaliteten af drikkevandet i Herstedøster. Var det f.eks. forurenet med bly fra Herstedhøjens mængder af tilkørt jord fra det meste af Storkøbenhavn eller med rester af sprøjtegift, der blev brugt ved starten af den nye skovdrift? Undersøgelserne af div. vandprøver viste heldigvis, at frygten var ubegrundet.

Priser på vand har ændret sig noget op igennem de 100 år. Fra de 6 kr. pr. andel til 500 kr. i årlig afgift og 7,25 + grønne afgifter på 1,25 pr. kubikmeter. Albertslund Kommune er i dag tilsynsmyndighed for vandværket. Det har bl.a. resulteret i, at der er blevet etableret en nødforsyningsledning til Herstedøster Vandværks ledningsnet. Hvert år afholdes der et møde med kommunens miljøforvaltning og Risby Vandværk, hvor der bl.a. bliver drøftet vandkvalitet. Arbejdet omkring vandværkets drift foregår stadig på frivillig og uegennyttig basis. Skal Herstedøster-borgerne stadig have godt

vand fra undergrunden i Vestskoven, er der brug for en massiv opbakning til det gamle vandværk - det vandværk, jeg kom til at kende som en lille københavnerdreng, der fra 1943 hver sommer flyttede til landsbyen. Dengang var vandværkshøjen egnens højeste punkt. Deroppefra kunne man i klart vejr se Stevns Klint og spirene på Roskilde Domkirke. Det er sket med den udsigt på grund af den hastigt voksende Vestskov. De første 100 år er nu gået godt med fint drikkevand, og lad os håbe at de næste 100 år bliver lige så gode.

Kilder

Et skrift om Herstedøster Vandværk, skrevet af Henning Sørensen. Lokalhistorisk Samlings arkiver

Herstedøster vandværk 100 år: 1905-2005, udgivet af Herstedøster Vandværks bestyrelse. Lokalhistorisk Samlings arkiver

Mundtlig kilde: Jan Stolberg

Jubilæumsreception ved vandværket d. 28. maj 2005. (Foto: Willi Keil)